

словами, и притомъ греческими. 5) Въ первой утренней благодарственной молитвѣ «Ἐκ τοῦ ὑπνου ἐξανιστάμενος» вторая половина, начинающаяся съ «Καὶ νῦν φώτισόν μου» («И нынѣ просвѣти очи моя мысленная...»), принята за новую молитву: писавшій, услыхавъ καὶ νῦν, принялъ его за «и нынѣ», соотвѣтственно «слава», раздѣляющему два тропаря. 6) Въ нѣкоторыхъ случаяхъ рубрики переведены со словъ (въ самомъ началѣ, что и естественно); въ другихъ — транскрибированы (напр. ἁγῆ τι μεσσηνικῆ). Оригиналѣмъ для писавшаго былъ, какъ я думаю, іерусалимскій часословъ. Въ константинопольскомъ προομιακῆ начинается съ Εἰς το ὄνομα τοῦ Πατρός. . . . и имѣетъ болѣе длинную вступительную рубрику; первая молитва въ немъ озаглавлена: «εὐχὴ εὐχαριστήριος μεθ' ἱεσσίας наконецъ полунощница имѣетъ особое заглавіе «Ἀχολουθία. . . .» Между тѣмъ въ славянскомъ часословѣ, которой самъ выдаетъ себя за іерусалимскій («последованіе по чину св. іерусалимскихъ честныхъ монастырей»), всѣ эти мѣста ближе къ разобранному нами тексту (начало «Молитвами св. отецъ нашихъ», первая молитва не имѣетъ заглавія, послѣ второй читаемъ «начало полунощницы»).

Б. Тураевъ.

Νικόλαος Μεσαρίτης.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος εἶχε γράψει τὰ ἐξῆς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1872-ον ἔτος (σελ. 43 — 44). «Ὁ Ἐφέσου. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 355 (γρ. 365) χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου ὑπάρχει σύγγραμμα, οὗ ἡ ἀρχὴ λείπει, ἐπιγραφόμενον οὕτω. Τοῦ Ἐφέσου διάλεξις μετὰ τῶν πρέσβων τοῦ πάπα. Τίς ὁ Ἐφέσου οὗτός ἐστιν ἄγνωστον· ἐκ τοῦ περιεχομένου δὲ τοῦ πονήματος δηλοῦται ὅτι ἦν Κωνσταντινουπόλιτης, ὅτι περὶ τὸ ἔτος 1210 ἦλθον εἰς Νίκαιαν ἐκ Ῥώμης πρεσβευταὶ τοῦ πάπα: εἰρήνην ζητοῦντες, εἰρήνην ποθοῦντες, κατὰστασιν Ἐκκλησιῶν ἰμειρόμενοι, ἀλλὰ καὶ κοσμικὴν γαληνότητα. Ἐκ δὲ Νικαίας μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ὁ Ἐφέσου παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Αἰσκάρεως ἀπεστάλη καὶ ὅτι ἐκεῖ διελέχθη πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ πάπα, προεδρεύοντος τοῦ καρδινάλιου ἐπισκόπου τῆς ἰσπανικῆς πόλεως Ἀλαβάνου, περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα καὶ περὶ τῆς ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα σπουδῆς ἀξίον, διότι ἐν τῇ διαλέξει ὑπάρχουσι καὶ τινὰ ἱστορικὰ ἀξιόλογα».

Τὸ οὕτω σπουδαῖον πόνημα ἀνωνύμου τινὸς μητροπολίτου Ἐφέσου κατεχώρισεν ἔτει 1892 καὶ 1893-φ ὁ ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος ἐν τῷ περιοδικῷ βιβλίῳ: Чтенія въ Обществѣ любителей духовн. просв. (μέρος III, τεύχη Μαρτίου-Ἰουλίου καὶ Σεπτ.-Δεκεμβρίου 1892. Μέρος III, τεύχος Ἰανουαρίου-Φε-

βρουαρίου 1893) και ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἐκ σελίδων 90 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: НѢ-когo митрополита Ефесскаго, XIII вѣка, не изданное доселѣ произведе- ние, Москва 1893. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐσημείωσα ἀνωνύμως ὀλίγα τινὰ ἐν τῇ Revue de l'Orient Latin (1893, τ. 1, σ. 624), κατόπιν δὲ ἀντιπαρέβαλον και τὸ κείμενον αὐτῆς πρὸς τὸν ἐν Μόσχᾳ κώδικα μὲ σκοπὸν νὰ γενῆ δευτέρα ὀρθοτέρα και προχειροτέρα ἐκδοσις πονήματος ἔχοντος μεγάλην ἀληθῶς ἀξίαν ἐξ ἐπόψεως ἱστορικῆς και ὅτε τοῦτο ἐγίνετο, εἶχον ἀναγνωρίσει ὅτι ὁ ἀνώνυμος συγ- γραφεὺς Ἐφέσου μητροπολίτης και πρεσβευτῆς τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ἦτον ὁ μητροπολίτης τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας Νικόλαος, οὐ τὸ ὄνομα εἶδον ἐν διαφόροις ἀντιγράφοις συνοδικοῦ γράμματος τοῦ 1213-ου ἔτους, γνωστοῦ δὲ πρὸ ἐτῶν ἱκανῶν ἐκ τῆς τριττῆς ἐκδόσεως τοῦ μακαρίτου Ἀλεξίου Παῦλοφ¹). Ἡ συνταύ- τισις τοῦ ἀνώνυμου Ἐφέσου μετὰ τοῦ μητροπολίτου τούτου Νικολάου εἶναι ἀσφαλῆς, διότι αὐτὸς ὁ ἀνώνυμος παριστᾷ ἑαυτὸν ἀρχιερέα ἐπὶ τοῦ συμβάντος ἔτει 1212-φ θανάτου τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Αὐτορειανοῦ κατ' ἄλλην δὲ μαρ- τυρίαν αὐτοῦ ἐστάλη πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ὡς πατριάρ- χου ἐκλογὴν Θεοδώρου τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἐπομένως δὲ περὶ τὸ 1214-ον ἔτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριψεν ὀλίγον καιρὸν, κηδεύσας και τὴν ἐκεῖ διαμένου- σαν και ἀποθανοῦσαν μητέρα του²). Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Νικόλαος εἰς ὃν τόπον διέτριβεν ὁ Λάσκαρις και ἐκεῖθεν εἰς Νίκαιαν, ὅπου ὁ πατριάρχης Θεόδωρος ὁ Εἰ- ρηνικός ὑπεδέχθη αὐτὸν δυσμενῶς, μετέβη κατόπιν εἰς τὴν μητρόπολιν του³). αὐτόθι δὲ συνέγραψεν ἐν τῷ 1215-φ ἔτει, ζῶντος ἔτι τοῦ πατριάρχου Θεοδώ- ρου⁴), τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς πρεσβείας του, τουτέστι τὸ ὑπὸ Ἀρσενίου ἐκ- δοθὲν πόνημα ἀνώνυμου τινὸς Ἐφέσου μητροπολίτου.

Ὁ μητροπολίτης οὗτος Νικόλαος πρέπει τώρα νὰ συνταυτισθῆ μὲ Νικόλαον τὸν Μεσαρίτην, περὶ οὗ πολλὰς εἰδήσεις ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Α. Heisenberg ἐπὶ τῇ βάσει πολυαρίθμων ἀξιολόγων ἀνεκδότων συγγραφῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ Νικο- λάου⁵). Καὶ δὲν εἶναι μὲν φανερόν ἐξ αὐτῶν ἂν ὁ Μεσαρίτης ὑπῆρξε μητροπο- λίτης Ἐφέσου, ἀλλ' οἱ ἀνακαλύψαντες ἐσχάτως και ἄλλας αὐτοῦ συγγραφὰς καθηγηταὶ E. Martini και D. Bassi κατέστησαν τὸν Μεσαρίτην βέβαιον μη- τροπολίτην Ἐφέσου, διότι μία τῶν συγγραφῶν τούτων λέγει τὸν Νικόλαον φα- νερῶς ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἐφέσου⁶).

Ἐτερον πονημάτιον τοῦ Μεσαρίτου ἐξεδόθη κατὰ τρόπον δυσδιάκριτον ὑπὸ τοῦ προειρημένου ῥώσου Ἀρσενίου, ἀποδόντος δηλαδὴ τοῦτο εἰς τὸν Ὑδροῦντος ἐπίσκοπον Νικόλαον. Τὸ πονημάτιον τοῦτο τοῦ Μεσαρίτου, συνταχθὲν ἔτει

1) Записки Новороссійскаго Университета. Одесса, τ. XII. Βυζαντινὰ Χρονικά, 1897, τ. IV, σ. 160—166. A. Pavlov, Fasciculus anecdotorum byzantinorum. Ἐν Π/πόλει, 1898, σ. 132—139.

2) Ἐκδόσεως Ἀρσενίου σ. 12—15, 29—30.

3) Αὐτόθι σ. 69—71.

4) Ὁ Θεόδωρος ἀπέθανε κατὰ ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1216 και οὐχὶ 1215, ὡς ἐκ τυπωτι- κῆς ἐτυπώθη παραδρομῆς ἐν τῇ περὶ Θεοδώρου τοῦ Εἰρηνικοῦ διατριβῇ μου. Byzant. Zeit. X, σ. 186.

5) A. Heisenberg, Analecta. Mitteilungen aus italienischen Handschriften byzan- tinischer Chronographen. München 1901, σ. 19—30.

6) E. Martini e D. Bassi, Un codice de Nicolò Mesarita. Napoli 1903, σ. 10.

1206-φ, εὐρίσκεται ἐν τῷ 214-φ κώδικι τῆς ἐν Μόσχᾳ συνοδικῆς βιβλιοθήκης, κατὰ δὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀρσενίου εἶναι ἐπιγεγραμμένον οὕτως: "Ἐτους «ζψιε' (γράφει ζψιε'). Διαλέξις τοῦ καρδηνάλιου Βενεδίκτου μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει μοναχῶν συγγραφείσα παρὰ τοῦ μεσαρίτου μηνὶ Σεπτεβρίῳ καὶ ἡμέρᾳ ζ', ἰνδ. ιν'. Ὁ Ἀρσένιος δὲν διέκρινεν ἐν τῷ μεσαρίτου (=Μεσαρίτου) κύριον ὄνομα, ἀλλ' ἀπλῆν λέξιν σημαίνουσαν κατ' αὐτὸν μεσίτην, μεσάζοντα, ὡς φανερώνει ἡ ῥωσικὴ του μετάφρασις ¹⁾. Ὁπωσδήποτε μαυθάνομεν ἐκ τοῦ πονηματίου τούτου, ὅτι ὁ Μεσαρίτης ἔτει 1206-φ εὐρίσκετο ἐν Κ/πόλει, ὡς δὲ φαίνεται εἶναι διάφορον τῆς ἐν σελ. 23 τῶν Ἀναλέκτων Heisenberg ἀναφερομένης διαλέξεως.

Ἐν Π/πόλει, 19 Φεβρουαρίου 1904.

Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.

Εἰς κατάλογον μητροπολιτῶν Παλαιῶν Πατρῶν.

Μεταξὺ τῶν σελίδων 247 — 255 τῶν ὑπὸ Ernst Gerland ἐκδοθεισῶν *Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Erzbistums Patras* (Leipzig 1903) κατεχωρίσθη τῶν ἐπισκόπων ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν κατάλογος συντεταγμένος ὑπὸ Σταυράκη Ἀριστάρχου, συμπληρωμένος δὲ ὑπὸ τοῦ H. Gelzer. Ἐβδομος ἐν αὐτῷ μητροπολίτης ἀναγράφεται Θεόδωρος ὁ Σανταβαρηνὸς μετὰ τῶν ἐτῶν 865 — 879, ὃ τι δὲ περὶ τῆς ἐν Πάτραις ἀρχιερατείας τοῦ Θεοδώρου τούτου γινώσκεται, πηγάζει ἐκ τῆς ἐπ' ὀνόματι Νικήτα Παφλαγόνος φερομένης συγγραφῆς περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου ἀλλ' ἢ ἡ συγγραφή αὕτη εἶναι ψευδῶνυμος καὶ κατασκευάσμα τοῦ 13-ου αἰῶνος, μεστὴ δὲ καὶ ψευδῶν καὶ ἀναλήθων εἰδήσεων ἐφευρεθεισῶν σκοπίμως ὑπὸ τοῦ σκοτίου αὐτῆς συντάκτου. Ψευδὲς ὡσαύτως εἶναι ὃ τι παρὰ τῷ Ψευδονικήτᾳ λέγεται περὶ χειροτονίας ἀπροσδιορίστου τινὸς Θεοδώρου ὡς μητροπολίτου Πατρῶν (*Migne Patrol. gr.* 105, σ. 572), διότι τοῦτο οὐδαμῶθεν βεβαιοῦται, τὸν ἀντίον δὲ τὸ περὶ αὐτοῦ ψεῦδος καὶ ὑπεδείχθη ἤδη καὶ ἐξηγήθη (ὄρα τὸ μέχρι σήμερον μένον ἄνευ ἀναιρέσεως ἡμέτερον βιβλίον: Ἡ ψευδωνυμία καὶ ἡ νοθεία τοῦ φερομένου ἐπ' ὀνόματι Νικήτα Παφλαγόνος βίου τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου. Ἐν Τεργέστη 1899, σ. 81—83). Τὸ ὄνομα λοιπὸν Θεοδώρου, καὶ δὴ τοῦ Σανταβαρηνοῦ, δεόν νὰ ἐξαλειφθῇ ἐκ τοῦ ῥηθέντος καταλόγου τῶν Πατρῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ καταλόγῳ ὑπ' ἀριθ. 23 (σελ. 250) ἀναγράφεται ὡς μητροπολίτης τῷ 1366-φ ἔτει εἰς τις Παρθένιος, ὃ δὲ Ἀριστάρχης εἰς πίστωσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ βασιζέται εἰς τὰ *Acta Patr.* I, σ. 490 καὶ εἰς τὸ *Corpus inscript. Graec.* ἀριθ. 8771. Ἀλλὰ τὰ *Acta Patr.* οὐδὲν περὶ τούτου λέγουσιν, ἢ δὲ ἐν τῷ *Corpus* ἐπιγραφή 7881 εἶναι οὐχὶ τοῦ 1366-ου ἀλλὰ τοῦ 1766-ου ἔτους, ὡς ἀπεδείχθη ἐν τοῖς ἡμετέροις «Διορθωτικοῖς εἰς χριστιανικὰς ἐπιγρα-

1) Николая Гидрунтскаго три записи о собесѣдованіяхъ Грековъ съ Латинянами ктл. Новгородъ 1896, σ. 3—6. Ὁ Ἀρσένιος ἀντὶ τοῦ ἔτους 1206 σημειοῦται ἐσφαλμένως τὸ ἔτος 1207.